

Nederlands
Jeugdinstituut

Jongeren online: mediawijs in Europa

8 november 2022

Inleiding

Youth Wiki

Voor dit artikel is geput uit de [Youth Wiki](https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki), de online encyclopedie van de Europese Unie over jeugdbeleid voor 15- tot 29-jarigen in 34 landen in Europa. Paragraaf 6.8 van elke landenbeschrijving gaat over het beleid en de praktijk rond mediawijsheid en een veilig gebruik van nieuwe media.

<https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>

De jongeren van nu zijn van jongs af aan opgegroeid in een tijdperk vol digitale technologie en media. Voor veel jongeren maakt de online wereld zo'n vanzelfsprekend deel uit van hun leefwereld dat hun online en offline levens met elkaar zijn verweven. Digitale media spelen bijvoorbeeld een belangrijke rol in:

- identiteitsontwikkeling;
- zelfontplooiing en zelfexpressie;
- het leren kennen van nieuwe mensen;
- het onderhouden van vriendschappen;
- vrijetijdsbesteding;
- het volgen van een opleiding;
- het vinden van werk.

Om volwaardig deel te nemen aan de huidige maatschappij is toegang tot digitale media dus onmisbaar, net als bekwaamheid in het gebruik ervan. De digitale wereld biedt namelijk ook risico's, zoals verlies van privacy, onbetrouwbare informatie en onveilige situaties door cyberhaat en -pesten.

Om uit te groeien tot mediawijze volwassenen hebben kinderen en jongeren competenties nodig om actief, kritisch en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving. Primair zijn ouders hiervoor verantwoordelijk, maar ook beroepskrachten als docenten, jongerenwerkers en medewerkers in de kinderopvang en jeugdzorg kunnen jongeren hierin ondersteunen. Tegelijkertijd bieden digitale media professionals en beleidsmakers kansen om jongeren te bereiken, te begeleiden, te helpen zich te ontwikkelen en te laten participeren. Daarnaast is het voor veel beroepskrachten belangrijk om te weten wat er in de online leefwereld van jongeren speelt, juist omdat die voor jongeren zo verweven is met hun dagelijks leven.

Dit artikel helpt professionals en beleidsmedewerkers in de jeugdsector op weg met Europese inspiratie en concrete programma's en materialen. Beschreven wordt welke invalshoeken landen in Europa kiezen in hun beleid en praktijk rond mediawijsheid. Daarna volgen buitenlandse praktijkvoorbeelden bij drie onderwerpen: weerbaarheid tegen mechanismen op sociale media, respectvolle online omgangsvormen en jongeren bereiken en begeleiden door digitaal jongerenwerk. Via de opgenomen links zijn bovendien informatie en materialen te vinden over andere mediawijsheidsthema's.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Inhoudsopgave	3
Invalshoeken in mediawijsheidsbeleid in Europa.....	4
Praktijkvoorbeeld 1: weerbaarheid tegen mechanismen achter sociale media	6
Praktijkvoorbeeld 2: respectvolle online omgangsvormen.....	7
Praktijkvoorbeeld 3: jongeren online bereiken en begeleiden (digitaal jongerenwerk)	8
Referentielijst	11
Bijlage - English summary.....	12

Invalshoeken in mediawijsheidsbeleid in Europa

Binnen Europa is een aantal overeenkomsten en verschillen tussen landen aan te wijzen wat betreft mediawijsheid en online veiligheid als onderdeel van het nationale beleid en de onderwijscurricula. Dit geldt ook voor de inzet van digitaal jongerenwerk en aanwezige programma's en organisaties.

Nationaal beleid

Binnen Europa zijn de nationale strategieën voor mediawijsheid en online veiligheid voor jongeren globaal in te delen in vier categorieën:

1. specifiek gericht op jongeren (een derde van de landen);
2. gericht op alle burgers inclusief jongeren (een derde van de landen);
3. onderdeel van algemeen jeugd- of onderwijsbeleid (enkele landen);
4. geen samenhangende strategie (enkele landen).

Zo had Hongarije in 2020 een 'digitale kindbeschermingsstrategie' gericht op kinderen en jongeren, om bij hen bewustwording van risico's van onveilig internetgebruik te stimuleren. Onderdeel van de algemene Roemeense 'nationale strategie voor de digitale agenda' in 2020 waren maatregelen om ICT-vaardigheden onder jeugdigen te bevorderen via (buiten)schoolse activiteiten. Litouwen daarentegen heeft mediawijsheid en -veiligheid geïntegreerd in het ICT-onderwijsprogramma. Noord-Macedonië heeft geen specifieke strategie. Het onderwerp is onderdeel van diverse strategieën en wetten.

Onderwijscurricula

Mediawijsheid en online veiligheid worden in Europa met name behandeld in het primair en secundair onderwijs. De mate waarin de onderwerpen deel uitmaken van het onderwijscurriculum verschilt per land. De meest voorkomende manier is dat verschillende vakken aandacht besteden aan aspecten van mediawijsheid en online veiligheid, bijvoorbeeld in Oostenrijk en Kroatië. In Frankrijk gebeurt dit integraal door één onderliggend programma. In sommige landen is mediawijsheid een onderdeel van één vak, zoals informatica in Griekenland. Andere opties zijn er ook: keuze uit implementatie in één of meer vakken (Slowakije), een eenjarige module (gymnasia in de Duitse deelstaat Baden-Württemberg) of een verplichte training door een externe organisatie (Luxemburg). In sommige landen, zoals Nederland, wordt aan scholen zelf overgelaten hoe en hoeveel aandacht ze willen schenken aan mediawijsheid. Momenteel valt het onderwerp onder het kerndoel informatievaardigheden. Vanaf 2023 is digitale geletterdheid het kernbegrip.

Digitaal jongerenwerk

Twee derde van de Europese landen faciliteerde in 2020 jongerenwerkers om jongeren via digitale middelen te bereiken en begeleiden en hen te helpen mediawijs te worden. Daarbij hadden de landen verschillende benaderingswijzen:

- digitale professionalisering van jeugdwerkers;
- participatie van jongeren in digitale diensten en activiteiten;
- een combinatie van beide.

Schotland koos voor de eerste invalshoek met door [Youth Link Scotland](#) ontworpen hulpmiddelen voor jeugdwerkers om digitale projecten te organiseren. Portugal focuste zich op de transitie naar het online aanbieden van jeugdwerk. Zo biedt het programma [Cuida-te+](#), dat gezondheid en gezond gedrag stimuleert, nu ondersteuning en begeleiding via een online platform.

Programma's en organisaties vanuit de EU

Vanuit de EU-strategie [Better Internet for Kids](#) (voorheen: *Better Internet for Children*) zijn in veel lidstaten en zelfs daarbuiten dezelfde soort organisaties, programma's en andere initiatieven ontstaan. Twee voorbeelden zijn de [Safer Internet Centres](#), die kinderen en opvoeders voorlichten over veilig internetten en hulp bieden bij problemen, en de jaarlijks terugkerende [Safer Internet Day](#) (zie 'Praktijkvoorbeeld 2: respectvolle online omgangsvormen'). Nationale websites en campagnes over mediawijsheid worden eveneens vaak aangejaagd en deels gefinancierd door de Europese Unie.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-better-internet-kids>

<https://www.betterinternetforkids.eu/>

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/safer-internet-centres>

Praktijkvoorbeeld 1: weerbaarheid tegen mechanismen achter sociale media

Sociale media zijn heel handig: je kunt er vriendschappen mee onderhouden, snel een vraag stellen, lotgenoten vinden, iets nieuws leren, gamen of mee ontspannen. Echter, apps als Snapchat, TikTok, YouTube, WhatsApp en Instagram zijn ijzersterk in het trekken en vasthouden van je aandacht. Voor je het weet zit je eindeloos te scrollen en liken in je eigen filterbubbel of zwem je een fabeltjesfuik met desinformatie en deepfakes in. Om volop te profiteren van de voordelen van sociale media moeten jongeren onder andere leren weerbaar te worden tegen de mechanismen achter sociale media. Docenten kunnen jongeren hierbij helpen met behulp van lespakketten. Over de grens zijn hiervan goede kant-en-klare voorbeelden te vinden.

Educatieve pakketten van mediawijsheidsorganisaties

Veel Europese landen hebben een nationale kennis-, netwerk- of overheidsorganisatie die informatie en (les)materialen over mediawijsheid biedt. Zo kent België [Mediawijs](#) (het Vlaams Kenniscentrum Digitale en Mediawijsheid) en Zweden de Statens medieråd (het [Swedish Media Council](#)). Beide organisaties hebben onder meer gratis lespakketten over het omgaan met de mechanismen achter sociale media. Ze zijn bedoeld voor het onderwijs voor jongeren tot 18 jaar.

Nederlandstalige educatieve pakketten (Mediawijs – België):

- Met de [EDUbox Sociale media](#) leren jongeren principes als sociale bevestiging en gepersonaliseerde content kennen, worden ze zich bewust van de fysieke en mentale gevolgen van sociale media, en ontdekken ze hoe ze zich online weerbaarder kunnen opstellen. <https://www.mediawijs.be/nl/tools/edubox-sociale-media>
- Het [What's New](#) educatief pakket gaat over filterbubbels, misleidende informatie, complottheorieën en propaganda en de rol van sociale media daarbij. Door zelf propaganda te maken leren leerlingen propagandatechnieken te doorzien. Optioneel is een bezoek aan Holocaustmuseum Kazerne Dossin in Mechelen met de interactieve [What's New-app](#). <https://www.mediawijs.be/nl/tools/whats-new>
- Met de [EDUbox Nepnieuws](#), die ook ingaat op sociale media, kruipen jongeren in de huid van een nepnieuwsdetective om spelenderwijs nepnieuws te leren ontmaskeren. Ze krijgen uitleg van VRT-journalisten en discussiëren in de klas over actuele onderwerpen. Het pakket is geschikt gemaakt voor afstandsonderwijs. <https://www.mediawijs.be/nl/tools/edubox-nepnieuws>

Engelstalig onderwijspakket (Statens medieråd – Zweden):

- [The media landscape and targeted messages](#) behandelt de mechanismen achter beïnvloeding, propaganda, nepnieuws en advertenties, die offline en online een belangrijke rol spelen. Het pakket bevat onder andere de nepdocumentaire ‘Det nya hotet’ (‘De nieuwe dreiging’) met een extra filmpje met uitleg over welke mechanismen in de documentaire zijn gebruikt om nepnieuws te creëren en verspreiden. Van beide filmpjes is een Engels ondertitelde versie beschikbaar.

<https://www.statensmedierad.se/pedagogiska-verktyg/tips-till-pedagoger/mik-for-mig---digital-lektionsbank/material-mik-for-mig/the-media-landscape-and-targeted-messages>

Netwerk Mediawijsheid

In Nederland biedt het [Netwerk Mediawijsheid](#) een scala aan informatie en (les)materialen over veilig en slim gebruik van (digitale) media, inclusief mechanismen als algoritmes, reclame, beïnvloeding en nepnieuws. Het brede publiek kan terecht op www.mediawijsheid.nl en jongeren vanaf 10 jaar op www.hoezomediawijs.nl. Voor netwerkpartners en mediawijsheidsprofessionals is er het platform <https://netwerkmediawijsheid.nl>.

Praktijkvoorbeeld 2: respectvolle online omgangsvormen

Op internet laten jongeren de leuke momenten uit hun leven zien, delen zij wat zij belangrijk vinden en geven zij elkaar ‘likes’. Nare reacties, ruzie, haat of gecanceld worden komen helaas ook voor. Een vervelende opmerking is online (anoniem) gemakkelijk gemaakt en heeft voor de afzender vaak geen consequenties, maar heeft wel degelijk impact op de ontvanger. Daarom is het belangrijk dat jongeren leren hoe zij ook op internet sociaal en respectvol met elkaar omgaan. En wat zij kunnen doen als zij of hun omgeving te maken krijgen met negatief gedrag. Recent besteedden campagnes in verschillende landen aandacht aan respectvolle online omgangsvormen. Deze campagnes kunnen Nederlandse organisaties en gemeenten ideeën bieden voor eigen voorlichtingsactiviteiten.

Safer Internet Day

Circa 200 landen wereldwijd organiseren jaarlijks in februari de [Safer Internet Day](#), een bewustwordingscampagne voor een veiliger online omgeving voor kinderen en jongeren. Elk jaar behandelt een land een actueel thema, denk aan cyberpesten, sociale netwerken of digitale identiteiten. In het Verenigd Koninkrijk was het thema in 2022: [‘All fun and games? Exploring respect and relationships online’](#). De ontworpen campagnematerialen zijn nog beschikbaar, bijvoorbeeld quizen, adviezen voor jongeren en ouders, les- en gezinsmaterialen en films. Een mooi voorbeeld is het filmpje waarin jongeren andere jongeren adviezen geven over wat je beter wel en niet online kunt doen en zeggen. Voor jongeren met een beperking zijn er speciale materialen.

<https://www.saferinternetday.org/>

<https://saferinternet.org.uk/safer-internet-day/safer-internet-day-2022>

No Hate Speech

Specifiek gericht op het tegengaan van online haat was de [No Hate Speech Youth Campaign](#) van de Council of Europe, die tussen 2013 en 2017 in 45 landen liep, en waar in verschillende landen nog steeds aandacht voor is. De nadruk lag op het mobiliseren van jonge mensen om haat te melden en zich uit te spreken voor mensenrechten en democratie. De website bevat een [compendium](#) met onderzoek- en beleidspublicaties, handleidingen en trainings- en campagnematerialen.

(Documenten in onbekende talen kunnen begrijpelijk worden vertaald via:

<https://www.deepl.com/translator>.)

<https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign>

<https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/compendium-of-resources>

In-EDU hackathon: jongeren ontwerpen zelf campagnes

De [In-EDU hackathon](#) (INclusive communities through Media literacy & Critical Thinking EDUcation) was een tweejarige competitie in Italië, Bulgarije, Frankrijk, Kroatië en Slovenië. Jongeren, ouders, burgers en media- en overheidsvertegenwoordigers ontwikkelden onder begeleiding creatieve en inclusieve campagnes om mediawijsheid en kritisch denken onder jongeren te vergroten. Een aantal door jongeren ontworpen online en offline campagnes ging over het tegengaan van haat, discriminatie en cyberpesten. In Italië ontwierp het winnende team van het thema haatspraak een campagne waarin jongeren onder meer op Instagram een community creëerden. Daarin konden leerlingen hun ervaringen met online haat delen en samen online haat tegengaan.

<https://in-eduproject.eu>

Week van de Mediawijsheid

In Nederland wordt jaarlijks in november de [Week van de Mediawijsheid](#) georganiseerd. Van 4 tot en met 11 november 2022 is het thema 'Like en Cancel', over het stimuleren van sociaal gedrag online. Gemeenten, bibliotheken, scholen en zorg- en welzijnsinstellingen organiseren activiteiten, geven lessen en verspreiden de boodschap.

<https://www.weekvandemediawijsheid.nl>

Praktijkvoorbeeld 3: jongeren online bereiken en begeleiden (digitaal jongerenwerk)

Voor veel jongeren is er geen duidelijk onderscheid tussen de offline en online wereld. Zij bewegen zich op een dag zowel op fysieke plaatsen, bijvoorbeeld de school, de straat en het winkelcentrum, als online. Het jongerenwerk zoekt jongeren op waar zij zich bevinden en wordt daarom ook digitaal. Digitaal jongerenwerk kan worden ingezet om jongeren te begeleiden of laten participeren. Daarnaast zijn online activiteiten mogelijk, denk aan gameontwikkeling, digitale kunst of een tocht met een 'adventure app'. Jongerenwerkers kunnen de online omgeving tevens gebruiken voor zelfexpressie, om te discussiëren over online gebeurtenissen of voor offline evenementen die

verbonden zijn aan online kanalen. Digitaal jongerenwerk heeft als gevolg van de coronacrisis een grote vlucht genomen en staat in meerdere Europese landen hoog op de agenda. Met de daar ontwikkelde hulpmiddelen kunnen organisaties in Nederland (verder) aan de slag.

Hulpmiddelen van het Finse expertisecentrum voor digitaal jeugdwerk

In 2020 heeft het Ministerie voor Onderwijs en Cultuur in Finland zes expertisecentra voor jeugdwerk opgericht in het kader van het nationale programma jeugdwerk en jeugdbeleid. [Verke](#) (Helsinki) en [Koordinaatti](#) (Oulo) vormen samen het expertisecentrum voor digitaal jongerenwerk. Dit centrum heeft tussen 2020 en 2023 de taak om de expertise binnen het jongerenwerk over digitalisering te vergroten en het werkveld te ondersteunen bij het ontwikkelen van digitale diensten en activiteiten. Hiervoor is een scala aan publicaties, richtlijnen, assessments, methodes, blogs en podcasts beschikbaar, inclusief Engelstalige [materialen](#). Interessant is een publicatie met ervaringen en adviezen van de voorlopers in Finland op het gebied van digitaal jeugdwerk. Een digitalecompetentie-toolbox helpt de digitale vaardigheden van jongerenwerkers te onderzoeken en ontwikkelen. Met richtlijnen voor digitaal jeugdwerk, een format voor een sociale mediaplan en methoden als gameonderwijs en een hackathon kunnen organisaties van start.

<https://www.verke.org/en/materials>

Digital Youth Work Project

Zes organisaties uit Ierland, Schotland, Denemarken, Finland, Duitsland en Oostenrijk participeren in het [Digital Youth Work Project](#) van de EU-initiatieven Erasmus+ Jeugd en European Solidarity Corps. De deelnemers hebben gezamenlijk en na consultatie van de jeugdwerksector de 'European guidelines for digital youth work' ontworpen. Deze zijn bedoeld als praktische en ethische richtlijnen en om financiers en beleidsmakers te enthousiasmeren voor digitaal jongerenwerk. Ze zijn in het Engels beschikbaar, net als trainingsmaterialen voor jongerenwerkers en praktijkvoorbeelden variërend van de inzet van virtual reality tot een 3D-printproject voor vroegtijdige schoolverlaters.

<https://www.digitalyouthwork.eu/>

Handreiking online jongerenwerk

De handreiking [Online Jongerenwerk](#) van het Nederlands Jeugdinstituut en Stichting JOZ biedt handvatten aan jongerenwerkers voor het werken in de online leefwereld van jongeren en aan managers voor het creëren van de kaders waarbinnen dit gebeurt. De focus ligt op het inzetten van sociale media als instrument om de doelen van het jongerenwerk te behalen.

<https://www.nji.nl/publicaties/online-jongerenwerk-werken-in-de-online-leefwereld-van-jongeren>

Dossier mediaopvoeding

Onder het onderwerp [mediaopvoeding](#) op de website van het Nederlands Jeugdinstituut vinden jongeren, ouders en professionals informatie over hoe jeugdigen om kunnen leren gaan met media. Het online dossier bevat tips, antwoorden op vragen, achtergrondinformatie, onderzoeksresultaten, hulpmiddelen, blogs, publicaties en links.

<https://www.nji.nl/mediaopvoeding>

Meer buitenlandse inspiratie?

Bekijk de [Youth Wiki](https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki), de online encyclopedie van de Europese Unie over jongerenbeleid in 34 landen in Europa. Thema's zijn algemeen jeugdbeleid, vrijwilligerswerk, werk en ondernemerschap, sociale inclusie, participatie, onderwijs en training, gezondheid en welzijn, creativiteit en cultuur, jeugd en de wereld, en jongerenwerk.

<https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>

Referentielijst

Naast de in het artikel vermelde websites zijn onderstaande bronnen gebruikt:

- Bibliotheekinzicht (2022). [*Maatschappelijke functies. Jeugd en media-gebruik*](#), Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.
- European Education and Culture Executive Agency (2020). [*Youth Wiki. Comparative overviews. Education and Training. National strategies promoting media literacy and online safety \(September 2020\)*](#), Brussel: European Commission.
- European Education and Culture Executive Agency (2020). [*Youth Wiki. Comparative overviews. Youth work. Fostering the application of digital technologies to youth work \(September 2020\)*](#), Brussel: European Commission.
- Nederlands Jeugdinstituut (2019). [*Online Jongerenwerk: Werken in de online leefwereld van jongeren. Handvatten voor jongerenwerkers en managers*](#), Utrecht/Rotterdam: Nederlands Jeugdinstituut/Stichting JOZ.
- Netwerk Mediawijsheid (z.d.). [*Over mediawijsheid. Mediawijsheid competentiemodel*](#), Hilversum: Netwerk Mediawijsheid.
- Netwerk Mediawijsheid (z.d.). [*Over mediawijsheid. Wat is mediawijsheid?*](#), Hilversum: Netwerk Mediawijsheid.
- Schipper, N. (2020). [*Sociale media. De lessen. Hoe je verleidingen van sociale media kunt weerstaan*](#), Amsterdam/Hoofddorp: DPG Media B.V.
- Verke (z.d.). [*Digital youth work. Using or addressing digital media and technology in youth work*](#), Helsinki: Verke.

Bijlage - English summary

Having grown up in the digital age, for many young people the online and offline world have become intertwined. Digital media play an important role in their lives, but may also pose risks. Young people will have to gain competences in order to actively, critically and consciously participate in our media and information society. The article 'Young people online: becoming media literate in Europe' (Jongeren online: mediawijs in Europa) briefly explores ways in which European countries aim to promote media and information literacy (MIL) among youth. The policy approaches and practices described offer policy makers and professionals inspiration and resources from across Europe. Information for the article has been derived from the [Youth Wiki](#), the EU's online encyclopedia of national youth policies.

One-third of European countries have a media and information literacy (MIL) and online safety strategy specifically targeted at young people. In almost all countries MIL lessons are part of primary and secondary education. The Belgian [Mediawijs](#) and the [Swedish Media Council](#) are examples of national organisations providing teachers with educational packages about recognising and dealing with personalised content, filter bubbles, influencing, fake news and other methods used on social media.

Investments in digital youth work are done by two-third of countries in Europe. The Finnish [Centre of Expertise for Digital Youth Work](#) as well as six organisations united in the [Digital Youth Work Project](#) offer guidelines, assessments, training materials, methods and best practices to youth workers and their organisations.

The EU strategy [Better Internet for Kids](#) and other EU initiatives have led to the development of many similar organisations, programmes and activities on the national level, for example [Safer Internet Centres](#) and the [No Hate Speech Movement Youth Campaign](#). The international [In-EDU hackathon](#) in Italy, Bulgaria, France, Croatia and Slovenia was also organised to stimulate respectful and social behaviour online.

Het Nederlands Jeugdinstituut is een onafhankelijk en betrokken kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

© 2022 Nederlands Jeugdinstituut (redactie en ontwerp)

© 2022 NQuipped (tekst)

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden met bronvermelding.

Meer informatie over Youth Wiki:

<https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>

Stockfotografie: EyeEm

Auteur: NQuipped, Nynke Bosscher-Lennips

Redactie: Nederlands Jeugdinstituut, Letty Darwish